

HUBERT SVOBODA: ZLOČIN A TREST¹

JAN ZERBST

This article describes the life of the important builder Hubert Svoboda from Brno. The reader will learn how Hubert Svoboda lived during the first Czechoslovak Republic, the World War II and the communist regime. He constructed famous buildings in Brno – for example Jiří Kroha's villa, Zeman's café and a crematorium. He cooperated with Alois Horký, who was a Resistance fighter against Nazism during the Second World War. Hubert Svoboda employed a lot of legionaries from the World War I. Hubert Svoboda met Kurt Lebert, who was member of Security Service of the Reichsführer-SS (SD). Hubert Svoboda was after the World War II sentenced to two years imprisonment and then he was shadowed during the communist regime by the State Security.

Key words: Hubert Svoboda, the crime, the punishment

Úvod

Tato studie se zabývá životem významného meziválečného stavitele, který se podílel na výstavbě prvorepublikového Brna a stál též u zrodu prvních funkcionalistických budov na našem území. Známý a uznávaný stavitel Hubert Svoboda není pro nás zajímavý pouze pro svůj výrazný podpis v architektuře, ale jeho důležitost pro společnost spočívá i v mikrohistorické perspektivě retribučního soudnictví po skončení druhé světové války. Mimořádný lidový soud (dále jen MLS) jej totiž odsoudil ke dvěma letům vězení za kolaboraci s nacisty, přestože vykonával protinacistickou činnost. Po únorových dnech v roce 1948 byl též sledován Státní bezpečností (dále jen StB), a to až do své smrti v roce 1969. Případ Huberta Svobody je v historickém bádání

¹ V této studii čerpám ze své stejnojmenné diplomové práce. Při studiu archivních pramenů jsem byl konfrontován rozličnými pohledy na osobu Huberta Svobody a mnohdy jsem objevil zcela protikladné příběhy o tomto muži. Musel jsem proto vytvořit systém pro určování validity archivních a orálně-historických pramenů. Obzvláště obezřetně jsem přistupoval k informacím dochovaných v archiváliích. Konkrétně se jednalo o zápisy výpovědí osob, jež vypovídaly před Sborem národní bezpečnosti o kolaboraci Huberta Svobody. Z toho důvodu odkazuji v této studii na svou diplomovou práci, podkapitola 2.7 *Kritická analýza pramenů*, kde na 40 stránkách podrobněji kritice všechny typy pramenů. Pro lepší přehlednost uvádím v odkazech nejen citace na svou diplomovou práci, ale i konkrétní archivní prameny. Citační úzus dodržuji podle pokynů redakce tohoto časopisu. Archiv rodiny Svobodovy, který mi předala k prostudování, byl neuspořádaný. Z toho důvodu jsem musel vytvořit inventarizaci dochovaných pramenů. Vytvořil jsem fondy podle data vzniku dokumentů a očísloval stránky. Kvůli tomu využívám následující citaci: Archiv rodiny Svobodovy (dále jen ARS), f. do roku 1941, s. Během výzkumu se však objevily i další dokumenty, které mi poslal vnuk Huberta Svobody elektronicky, a já tak nemohl tyto prameny uspořádat, a proto je jejich název rozepsán. Zde předkládám elektronický odkaz na mou diplomovou práci, kde lze prostudovat metodu pro určování validity: *Repozitář závěrečných prací Univerzity Karlovy. Hubert Svoboda: zločin a trest*. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/152489/> [cit. 15. 6. 2018].

specifický taktéž proto, že stavební podnikatelé, kteří vtiskli Československu (i současné České republice) funkcionalistický ráz, zůstávali v době sepsání této studie v pozadí historického zájmu. V tomto smyslu byla ojedinělou záležitostí studie Lenky Kudělkové o staviteli Arturu Eislerovi.²

Zmínky v literatuře o osobě Huberta Svobody

O Hubertu Svobodovi nebyla dosud sepsána žádná odborná studie. Můžeme se o něm nicméně dočíst v několika člancích a monografiích. První zmínka se nalézala v *Časopise Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*, v němž autor Tomáš Pospěch otiskl studii o meziválečné architektuře v Hranicích.³ Docent Josef Kroupa sepsal článek o historii Úrazové nemocnice v Brně, na jejíž výstavbě se podílel Hubert Svoboda.⁴ Jeho jméno lze nalézt i v knize věnované Ernestu Wiesnerovi, významnému brněnskému architektovi, za níž stál Petr Pelčák a Ivan Wahla.⁵ V knize *Brněnští židovští architekti 1919–1939* předestřel Jiří Auermüller vzpomínku na přístup k práci Huberta Svobody.⁶ Nakonec byl Hubert Svoboda zmíněn v místopisu, který se zabýval obcí Křetín.⁷

Archivní a orálně-historické prameny

Hubert Svoboda se stal za svého života významným stavitelem, o čemž svědčí i dochovaná široká pramenná základna. Informace o něm se nachází v soukromém archivu rodiny Svobodovy, dále ve fondech Moravského zemského archivu nebo Archivu bezpečnostních složek.

V rodinném archivu se nacházely nejen písemnosti postihující stavitelův život od jeho narození, ale i materiály z devadesátých let 20. století, kdy Svobodovi potomci zažádali o navrácení majetku v restitučním řízení. Rodinný archiv je výjimečný i svojí pestrostí. Nacházejí se zde dokumenty z matriční knihy, doklady vojenské provenience o Svobodově činnosti v Československé armádě či úřední listiny (například přidělení stavitelské koncese). Nemalá část archivního materiálu se rekrutovala ze zaplacených složenek ve prospěch charitativních a křesťanských organizací. Prostudoval jsem také dochované děkonné dopisy charitativních organizací, které stavitel podporoval. Nezanedbatelné místo si v archivu uchovaly i dobrozdání o Svobodově chování za Protektorátu Čechy a Morava. Mezi nimi mají důležitý význam dokumenty, jež se týkaly zvláště lidí, kterým bylo z neznámých důvodů znemožněno vystoupit před MLS ve prospěch Huberta Svobody. V menší míře se v archivu nacházely i prameny ze socialistické doby a polistopadového období, kdy se rodina snažila marně domoci návratu konfiskovaného majetku.

² KUDĚLKOVÁ, L.: *Ing. Artur Eisler, podnikatelství staveb, Brno. Příspěvek k dějinám brněnské meziválečné architektury*. In: Forum Brunense 44, 2007, s. 177–184. Dále stojí za zmínku i článek Roberta Mečkovského o staviteli Václavu Dvořákoví, ačkoliv článek je spíše medailonkem pražských sochařů, kterým stavitel Václav Dvořák pomáhal. MEČKOVSKÝ, R.: *Brněnský sběratel a mecenáš Václav Dvořák a pražští sochaři za druhé světové války*. In: Kroupa, J. (ed.): *Orbis artium: k jubileu Lubomíra Slavička*. Brno 2009, s. 767–775.

³ POSPĚCH, T.: *Meziválečná architektura v Hranicích*. In: *Umění: časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky* 46, 1998, s. 267–275.

⁴ *Sanquis. 65 let Úrazové nemocnice v Brně*. Dostupné z: <http://www.sanquis.cz/index2.php?linkID=art692> [cit. 27. 1. 2015].

⁵ PELČÁK, P. – WAHLA, I.: *Ernst Wiesner: 1890–1971*. Brno 2005.

⁶ PELČÁK, P. – SAPÁK, J. – WAHLA, I.: *Brněnští židovští architekti 1919–1939*. Brno 2000.

⁷ PROCHÁZKA, B.: *Křetín: 1308. 1708. 2008*. Blansko 2008.

Moravský zemský archiv ukrýval ve fondech skupiny H (*Fondy průmyslových podniků, výrobních družstev, obchodních organizací, bank a spořitelén do znárodnění*) fond *Hubert Svoboda, stavitel, Brno*. Nacházely se v něm informace o jeho životě z let 1922 až 1948. Můžeme zde pracovat také s dokumenty z první republiky, které se vztahovaly k osobě Františka Svobody, stavitelova otce. O stavitelových volnočasových aktivitách vypovídala řada členských legitimací spolků i potvrzení o jeho činnosti v nich. Úřední korespondence se ve fondu objevovala jednak z meziválečného období, ale i z Protektorátu. Rozsáhlá část poválečných archiválií se týkala obrazů Alfonse Muchy, které Hubert Svoboda vlastnil a snažil se je uchránit pro svého syna před konfiskací.

V Archivu bezpečnostních složek se nacházelo několik archivních sbírek, které se staly základem pro objasnění problematiky stavitelovy kolaborace. Ukrývaly se zde informace o jeho procesu. Stěžejním se stal fond *Svoboda Hubert* (H 563), který obsahoval výsledky osob vystupujících v případě Svobodovy kolaborace a dokumentaci StB, jež ho sledovala v poúnorové době. Klíčovým pramenem pro objasnění života Huberta Svobody se pro mne staly především výsledky. Archivní fond *Německé soudy v říši* (141) obsahoval informace o odbojové skupině Vladislava Bobáka, s jejímž jedním členem byl Hubert Svoboda v kontaktu. Fond *Odboru politického zpravodajství MV* (2M) ukrýval rozsudky MLS z let 1945 až 1946. Fond *Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD* (52) nabízel svědectví několika členů německých bezpečnostních složek, kteří se poznali se stavitel. Další zajímavý fond nesl název *Ústředna Státní bezpečnosti* (305), v němž se nacházela archivní sbírka výsledků o životě konfidenta gestapa Otty Štancla, který se znal s Hubertem Svobodou.

Ačkoli to nebyl lehký úkol, podařilo se mi díky velké pomoci rodiny Svobodových poznat i další pamětníky. Rozhovor jsem tak vedl s 5 lidmi, kteří se s Hubertem Svobodou pravidelně setkávali. Střetli se s ním i jejich rodiče, kteří v jeho životě sehráli významné role. Jedná se o stavitelovu snachu s vnoučaty, syna sestry Huberta Svobody a dceru hajného, který byl zaměstnancem Huberta Svobody na velkostatku Křetín.

Prameny, jež jsou nosičem informací, musíme podrobit určení validity, zdali lze poznání uložených v pramenech důvěřovat. Nelze apriori odsuzovat orálně-historické prameny pro jejich subjektivitu a upřednostňovat archivní prameny. Musí dojít k cílenému porovnání pramenů. Porovnávání různých typů pramenů je stabilní postup minimálně pro orální historiky. V knize *Třetí strana trojúhelníku* dokonce můžeme vidět toto doporučení od profesora Miroslava Vaňka, jenž se opírá ve faktografické analýze o vypracovaný seznam konkrétních informací a dat, jež se porovnává s dalšími údaji z jiných zdrojů či z literatury.⁸ Takto pracovala také orální historička Alice M. Hoffman ve studii *Reliability and validity in oral history: the case for memory*, v níž se snažila zachytit přesnost vybavovacích schopností svého manžela na druhou světovou válku pomocí porovnávání pramenů z archivu v Suitland, Marylandu. Během tohoto výzkumu si povšimla dvou rozdílných přístupů ve vzpomínání. Díky porovnávání s dalšími prameny tak zjistila, že její manžel si dokázal vzpomenout na povahové rysy svého nadřízeného, nedokázal si však již vybavit jeho příjmení.⁹ Důležitost určení validity si uvědomíme, jakmile přistoupíme k systematizaci pramenů vypovídajících o životě Huberta Svobody. Ty lze rozdělit na objektivní (úřední) a subjektivní (postavené na individuální paměti) prameny. Mezi subjektivní patří orál-

⁸ VANĚK, M. – MÜCKE, P.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha 2011, s. 176.

⁹ *Reliability and validity in oral history: the case for memory*. Dostupné z: <http://web.uvic.ca/stolo/pdf/Hoffman,%20reliability%20and%20validity%20in%20oral%20hist.pdf> [cit. 13. 10. 2015]; HOFFMAN, A.: *Reliability and Validity in Oral History*. In: Dunaway, D. (ed.): *Oral history: An interdisciplinary Anthology*, Boston 1996, s. 87–94.

ně-historické prameny, výsledky, posudky na Huberta Svobodu sepsané příslušníky StB nebo osobní korespondence. Jistou podobnost vykazují konkrétně orálně-historické prameny a výsledky. Na předestřené informace z orálně-historických rozhovorů a výsledků je tak nutno nahlížet jako na zpověď lidí ve specifické situaci, kdy se tazatel snažil získat určité informace. Subjektivní prameny vykreslovaly Huberta Svobodu navíc pozitivně i negativně. Jednalo se o silně protichůdné informace, které nešly bez prověření vložit do finální studie. Obsah vyprávění musíme tedy zanalyzovat kvůli narativitě. Při vyprávění totiž dochází ke konstrukci reality, narativitě, tázaného jedince,¹⁰ kterou historik musí rozklíčovat.

U subjektivních pramenů tak musíme kromě porovnání s objektivními prameny sledovat několik oblastí, jež vypovídají o věrohodnosti informace: motivaci k zapamatování, či zveřejnění informace; autentičnost (jedná se o přímého účastníka, či je vzpomínka součástí biografického vyprávění); pro archivní subjektivní prameny, jakými jsou výsledky, historik dohledává četnost výsledků dané osoby na určité téma a sleduje proměny ve vyprávění; provádí dva orálně-historické rozhovory: první se nazývá narativní, biografický rozhovor (narátor sám vypráví svůj příběh, jež odhalí subjektivní zkušenosti narátora), druhý rozhovor cílí na zkušenosti se sledovanou tematikou; analyzuje způsob popisu děje danou osobou.¹¹

Život Huberta Svobody do roku 1939

Život Huberta Svobody se započal psát ještě za rakousko-uherského mocnářství. Narodil se 15. října 1891 v malé vesnici Tetčice manželům Františkovi a Františce Svobodovým.¹² Tato obec se rozkládá v Boskovické brázdě na okraji přírodního parku Bobrava. Rod Svobodových však pochází z nedaleké Zbraslavi, kde je příjmení Svoboda časté i dnes.¹³ Otec Huberta Svobody byl hajným na velkostatku barona Moritze Arnolda Deforesta.¹⁴ Tento šlechtic zdědil po svém nevlastním otci baronu Hirschovi moravská panství Veverí a Rosice, jež přešla roku 1925 do majetku Československé republiky.¹⁵ Budoucí stavitel měl pět sourozenců. Při výsledku na ředitelství Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB), na státně bezpečnostním oddělení, v Brně dne 2. listopadu 1945 vzpomínal, že rodina žila v chudých poměrech, a tak jenom za těžkých obětí mohl vystudovat „stavitelskou průmyslovku“.¹⁶ Maturoval roku 1910 na c. k. české státní škole průmyslové v Brně. Nepatřil mezi vzorné studenty. Problémy mu dělaly jazyky a paradoxně i technické obory: pozemní stavitelství, rýsování návrhů budov a stavitelské slohy. Po maturitě se stal zaměstnancem firmy Bachr a Pětník jako stavitelský asistent.¹⁷ Po necelém půlroce se přestěhoval do Olomouce, kde získal práci u firmy Sojka.¹⁸ V potvrzení o zaměstnání jej zaměst-

¹⁰ CHRZ, V.: *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha 2007, s. 7.

¹¹ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda: zločin a trest* (Diplomová práce). Praha, FHS UK, 2016, s. 54–58; ZERBST, J.: *Znojmo zahalené do sametového hávu*. Znojmo 2019, s. 71–76.

¹² ARS, f. do roku 1941, s. 1.

¹³ Osobní archiv autora (dále jen OAA), f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s Františkem P. a jeho dcerou vedl Jan Zerbst, 22. 12. 2014, 1. část.

¹⁴ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Svoboda Hubert (dále jen H 563), inv. č. 2, s. 30.

¹⁵ *Novanobilitas. Deforest-Bischoffsheim (Bendern)*. Dostupné z: <http://www.novanobilitas.eu/rod/deforest-bischoffsheim-bendern> [cit. 27. 1. 2015].

¹⁶ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 30.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

navatel Sojka chválil a popisoval jako „*zaučenou a samostatnou technickou sílu*“. V této práci vydržel pouhý měsíc, protože dostal pracovní příležitost v Sarajevu.¹⁹ Po atentátu na Františka Ferdinanda d'Este byl povolán do armády k 8. pěšímu pluku²⁰ v Sibini.²¹ Následně byl přeložen do Vídně k zákopnickému praporu číslo 10, jenž dostal za úkol vystavět komunikace u Bělehradu. Po ukončení srbského tažení putoval do Albánie, kde onemocněl malárií a tyfem. Po uzdravení se účastnil bojů na italské frontě.²²

V Brně, kde se objevil den před koncem první světové války v hodnosti poručíka rakousko-uherské armády, zastával funkci ubytovacího referenta s úkolem ubytovat vojáky vracějící se z fronty.²³

Povolení k provozování stavitelské živnosti získal Hubert Svoboda 11. prosince 1919.²⁴ Podnikat začínal v nelehké době. První čtyři roky po vzniku Československa se vyznačovaly vysokým daňovým zatížením podnikání i obyvatelstva. Těživé břemeno představovaly obecní přírážky, které často překračovaly výši daní. Některé obce tak financovaly neúměrné komunální investice a vysoké sociální dávky.²⁵ Stavitel Svoboda se stal členem Sokola 3. listopadu téhož roku. Cyril Hýlek, starosta Tělocvičné jednoty Sokol Brno I, o něm tvrdil, že se Hubert Svoboda nikdy netajil sokolským smýšlením a přesvědčením, přičemž se vždy snažil získat pro tyto zásady také své zaměstnance.²⁶ V roce 1920 založil svůj podnik – „Stavitelská firma Hubert Svoboda“.²⁷ Tyto životní události přišly v období, kdy se hospodářství vzpamatovávalo z válečného pustošení a bylo nezbytné ponechat vázané hospodářství. Po skončení války se tak v Československu rozvíjela rozsáhlá investiční činnost do veřejných staveb. Měla podnítit hospodářský růst. U veřejných staveb se investoři rekrutovali z obcí, okresních samospráv, veřejných institucí a výjimečně i státu. Ten se primárně zajímal o zbrojní výrobu (Československá zbrojovka a Česká zbrojovka).²⁸

Samotné Brno muselo projít značnou proměnou. Hlavní zemské město Moravy tvořilo jen historické centrum. Výstavba po ukončení světové války probíhala bez generálního regulačního plánu. K městu 16. dubna 1919 bylo připojeno třiadvacet obcí, které s centrem postupně splynuly. Moravská metropole tak zažila prudký stavební rozvoj. Začaly zde vyrůstat obytné bloky a kolonie domků (i nouzové dělnické kolonie). Tak tomu bylo například v Králově Poli či Černých Polích. Vily pro změnu vyrůstaly namátkou v Černých Polích a Masarykově čtvrti.²⁹ Hlavním iniciátorem brněnských staveb se stala stavební družstva, kterých již v roce 1919 vzniklo několik.³⁰ V tomto směru bylo nejaktivnější družstvo *Úřednická čtvrť*, jelikož zajistilo regulační a parce-

¹⁹ ARS, f. do roku 1941, s. 2.

²⁰ Název a místo udal Hubert Svoboda při svém výslechu, který s ním byl proveden 2. listopadu 1945.

²¹ Město se dnes nachází v rumunském Sedmihradsku a je správním centrem župy Sibiu.

²² ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 30.

²³ Tamtéž.

²⁴ ARS, f. do roku 1941, s. 4.

²⁵ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918–1929*. Praha 2000, s. 33.

²⁶ Moravský zemský archiv (dále jen MZA), f. Hubert Svoboda, stavitel, Brno (dále jen H 705), k. 1, inv. č. 1, s. 8.

²⁷ ARS, f. do roku 1941, s. 15.

²⁸ LACINA, V.: c. d., s. 201–204.

²⁹ KUDĚLKA, Z.: *Brněnská architektura 1919–1928*. Brno 1970, s. 13–24; PELČÁK, P. – SAPÁK, J. – WAHLA, I.: c. d., s. 8–9.

³⁰ Mezi aktivní stavební družstva té doby lze namátkou zařadit: *družstvo Domov, obecně prospěšné stavební a bytové družstvo v Králově poli* nebo *družstvo zaměstnanců Úrazové pojišťovny dělnické*. KUDĚLKA, Z.: c. d., s. 23.

lační plány i návrhy na deset typů rodinných domů.³¹ Většina staveb, pocházejících přibližně z let 1919–1921 měla spíše užitkový charakter a inklinovala více ke stavitelským než architektonickým disciplínám. Cílem jejich projektantů bylo vytvořit obydlí s technickým vybavením, odpovídajícím dobovým požadavkům. Hubert Svoboda v této době spolupracoval se *Sportovním sdružením Masarykova čtvrt* na stavbě klubovny a tenisového hřiště na Žlutém kopci.³²

Hubert Svoboda se oženil v roce 1922 s Annou Zdražilkovou.³³ Jejich jediný syn, Hubert Svoboda ml., se narodil v roce 1934.³⁴ Protože sám zpočátku neměl dostatek financí na to, aby si pořídil vlastní nemovitost, pomohli mu v roce 1922 jeho bratr Jindřich Svoboda a tchán Jakub Zdražílek s koupí domu na Kounicově ulici v Brně.³⁵ Skutečně zlomovým datem se pro Huberta Svobodu stal rok 1923, kdy koupil budovy a zahradu v ulici U Botanické zahrady 12,³⁶ jež patřily *Prvnímu brněnskému akciovému pivovaru a sladovněm*.³⁷ Kvůli nedostatku financí koupil stavitel Svoboda tyto pozemky spolu se staviteli Leopoldem Jungmannem a Vladimírem Stavíčkem.³⁸ Hubert Svoboda zde postavil do pěti let činžovní dům.³⁹ Splácení hypotéky na tuto stavbu jej zatížilo až do roku 1944.⁴⁰ Ve dvacátých letech se Hubert Svoboda politicky vyhranil, jelikož se ztotožnil s Československou stranou národně socialistickou (dále jen ČSNS). Při jeho firmě se začaly zakládat odborové organizace Československé obce dělnické – odborové organizace ČSNS.⁴¹

V roce 1924 se Hubert Svoboda společně se stavitel Leopoldem Jungmannem podílel na přístavbě Zemského domu II v Brně. Moravský zemský stavební úřad o staviteli psal v *Doporučení pro provádění větších staveb*, že výstavbu prováděl k plné spokojenosti stavební správy a stavebníků.⁴²

Tentýž rok postavil i pět civilních a vojenských činžovních domů pro *Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo důstojnictva v Brně*. Díky této zakázce získal finanční možnosti do budoucna, poněvadž zde nebylo potřeba provozního kapitálu.⁴³

Následující léta se stavitel Svoboda zapojil opět ve společnosti stavitele Jungmanna do rozsáhlejších projektů. Mezi významné realizované návrhy patřila výstavba bytových domů pro obecně prospěšné stavební družstvo *DOMOV pro Velké Brno* či výstavba Úrazové nemocnice v Brně. Stavba Úrazové nemocnice, první a jediné v Československu, byla situována do zadního traktu úřední budovy na Kolišti, kde se tehdy nacházela tichá a neprůjezdná ulice Ponávka. Stavba byla zahájena 19. října 1931 výkopem základů. Hubert Svoboda a Leopold Jungmann nebyli jedinými staviteli této stavby. Kromě nich se na vybudování této nemocnice podíleli Herman Mainx a Stanislav Neděla.⁴⁴

³¹ KUČA, K.: *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Brno 2000, s. 153–167.

³² ARS, f. do roku 1941, s. 13.

³³ ARS, neinventarizováno, Kopie oddacího listu.

³⁴ OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s Marií S. vedl Jan Zerbst, 9. 11. 2013.

³⁵ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 31.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ MZA, f. H 705, k. 1, inv. č. 2, s. 3.

³⁸ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 31.

³⁹ MZA, f. H 705, k. 1, inv. č. 8, s. 25.

⁴⁰ Tamtéž, s. 11.

⁴¹ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 106–108; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 24.

⁴² ARS, neinventarizováno, Doporučení pro provádění větších staveb.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ *Sanquis. 65 let Úrazové nemocnice v Brně*. Dostupné z: <http://www.sanquis.cz/index2.php?linkID=art692> [cit. 27. 1. 2015].

Nejvýznamnější budovy, na nichž se Hubert Svoboda podílel, však byly postaveny v letech 1925 až 1928. Jednalo se o tři brněnské stavby: Zemanovu kavárnu, krematorium a vilu Jiřího Krohy.⁴⁵ Těmto objektům se nyní budu věnovat více.

Zakázka, díky níž se podílel v roce 1925 na výstavbě kavárny Josefa Zemana, se mohla zprvu zdát jako zcela obyčejná, avšak stala se dílem stěžejního významu pro prvorepublikovou architekturu. Zemanovu kavárnu vyprojektoval architekt Bohuslav Fuchs.⁴⁶ Kavárna se nacházela v sadech na Kolišti a jednalo se o první moderní stavbu na území Brna a jednu z prvních, důsledně funkcionalistických prací v českých zemích. Bohuslav Fuchs položil při realizaci tohoto projektu důraz na prostorové řešení v jednoduškové nevelké budově. Při koncipování půdorysu vyšel ze dvou navzájem se prostupujících obdélníkových tvarů, které vytvořily organický celek.⁴⁷

V roce 1926 vyhrál Ernst Wiesner⁴⁸ soutěž na stavbu brněnského krematoria (dnes je kulturní památkou). Na stavbě této budovy se podílela i firma Huberta Svobody. Jedná se o unikátní stavbu, kde se Wiesner pokusil vyprojektovat budovu, jež by se vyrovnala svou vnitřní a vnější velikostí výrazu kultu někdejších dob: pyramidě a kostelu. Díky své jedinečnosti byla sledována i novináři, kteří o tomto projektu pravidelně informovali v dobovém tisku: „*Krematorium je dílem Ernsta Wiesnera. Podařilo se mu sloučit monumentalitu s účelností dosud naprosto odlišným způsobem. Touto pozoruhodnou stavbou je dnes Brno velmi obohaceno. I technické a vůbec vnitřní uspořádání bude dokonalé, vše tomu nasvědčuje. Z bílých arkádovitě řešených křidel kolumbárií vyrůstá mohutné rudé těleso vlastní budovy, které nad širokým ochozem ukončují bílé plochy obřadní síně se šedými svislými pásy ze slovenského travertinu.*“⁴⁹

⁴⁵ Tyto informace jsem získal díky fotoalbu provedených staveb podniku *Stavitelská firma Hubert Svoboda*. Nicméně fotografie pro mě nejsou úplně relevantním důkazem. Kontaktoval jsem tedy vedoucího oddělení dějin architektury *Muzea města Brna* Jiřího Chatrného, který mi doporučil, abych se obrátil na vnučku Jiřího Krohy, poněvadž v jejím rodinném archivu je dochovaná plánová, fotografická a písemná dokumentace k objektu vily, kterou projektoval její dědeček. Po mém zkontaktování vnučky Jiřího Krohy a prostudování si rodinného archivu mohu říci, že fotografie jsou spolehlivým archivním pramenem. Potvrzení, že Hubert Svoboda stavěl vilu Jiřího Krohy, je dochováno na povolovacích plánech k této stavbě. Archiv rodiny Jiřího Krohy, neinventarizováno, Povolovací plány ke stavbě.

⁴⁶ Bohuslav Fuchs se narodil 24. března 1895 ve Všechovicích. Po absolvování Akademie výtvarných umění pracoval v letech 1919 až 1921 v ateliéru Jana Kotěry. U příležitosti soutěže na regulaci Prostějova v roce 1922 se seznámil s městským architektem v Brně Jindřichem Kumpoštem. Ten mu nabídl zaměstnání v architektonickém a regulačním oddělení městského stavebního úřadu, kde zůstal až do roku 1929. Mezi významné budovy, které navrhl, patří například: obřadní síň Ústředního hřbitova v Brně, hotel Avion v Brně, Moravská banka (spolupracoval s Ernstem Wiesnerem; dnes se jedná o budovu Komerční banky) či Spořitelna města Tišnova. Bohuslav Fuchs byl i veřejně účasten na kulturním a uměleckém životě v Československu, ale i v zahraničí. Působil například jako člen Královského institutu britských architektů nebo zastával funkci stálého delegáta na Mezinárodních kongresech moderní architektury. Zemřel v Brně 18. září 1972. CRHONEK, I.: *Architekt Bohuslav Fuchs: celoživotní dílo*. Brno 1995, s. 9–191.

⁴⁷ Tamtéž, s. 18.

⁴⁸ Ernst Wiesner se narodil v Malackách 21. ledna 1890. Do Brna se dostal se svými rodiči v roce 1899. Ve školním roce 1901/02 začal Ernst studovat na Zemské vyšší reálné škole v Brně. Od 18. října 1909 byl posluchačem Vysoké školy technické ve Vídni. V říjnu 1910 však přešel do Mistrovské školy architektury Akademie výtvarných umění ve Vídni, kterou vedl Friedrich Ohmann. Vojenskou službu strávil v letech 1914 až 1918 v Polsku, Dalmácii a jižním Tyrolsku u ženijního pluku, který stavěl zřícené mosty a lanovky. První Wiesnerovou samostatnou prací se složitějším stavebním programem, jíž se spolehlivě etabloval na brněnské scéně, byla novostavba činžovní vily na zkoseném rohu dnešní Údolní ulice. Jeho významnými projekty jsou stavby České banky Union, kavárny Esplanade či vily tehdejšího honorárního konzula pro Persii Eduarda Münze. Republiku chvatně opustil v březnu 1939, protože byl židovského původu. Usadil se ve Velké Británii, kde mu byl poskytnut azyl a od Královské společnosti britských architektů získal pracovní povolení. PELČÁK, P. – WAHLA, I.: c. d., s. 8–18.

⁴⁹ Úryvek pochází z léta roku 1929. Tamtéž, s. 11–12.

Posledním významným projektem, na němž se stavitel Hubert Svoboda podílel, byla vila Jiřího Krohy (dnes je též kulturní památkou).⁵⁰ Stavba se realizovala v letech 1928 až 1931. Rodinná vila, podle návrhu majitele, je obdélného půdorysu, který se ze Sedlákovy ulice jeví jako dvoupodlažní, avšak ve skutečnosti má tři patra. Stojí na konci uliční zástavby na úpatí poměrně strmého svahu, jehož část je terasovitě upravena jako okrasná zahrada.⁵¹

V letech 1932 až 1933 měl stavitel Hubert Svoboda možnost znovu spolupracovat s významným brněnským architektem židovského původu Ernstem Wiesnerem, jehož zřejmě postihly i finanční potíže, a proto s Hubertem Svobodou postavil dům na Staré ulici 24, jenž symbolizuje prostou účelovost a jednoduchost. Stavba měla původně šedou fasádu, s níž kontrastovala bíle natřená okna v líci zdi. Jediným výrazným architektonickým motivem byl prostý parter se dvěma obchody a garáží, obložený patrně tmavým opaxitem, a z plochy dvorní fasády mírně předstupující hmota točitého schodiště vestavěného mezi oběma křídly.⁵²

V roce 1933 narostl finanční kapitál Huberta Svobody asi na 2,5 milionů korun československých, čehož využil ke koupi velkostatku a zámku v Křetíně,⁵³ protože, jak se sám vyznal při jednom z výsledků před SNB, jeho koníčkem bylo zemědělství.⁵⁴ Dokonce i Kurt Lebert, člen Sicherheitsdienstu (dále jen SD), musel konstatovat během období Protektorátu Čechy a Morava, že vedení hospodářství má stavitel Svoboda v „malíčku“.⁵⁵

Zůstaňme ještě na chvíli na Křetíně, které stavitel koupil onen rok, abychom si o tomto místě udělali přehled. Křetínské panství bylo v držení německého rodu Walderode nepřetržitě od roku 1656. Tento rod sice vymřel na konci 18. století po meči, ale po přeslici se k majetku dostal Josef hrabě Des Fours, jenž si vzal Antonii Walderode. Díky tomuto manželství získal hrabě Des Fours i nový predikát, a proto přešlo od roku 1791 celé panství do vlastnictví rodu Des Fours-Walderode. Během vlastnictví křetínského panství se rod Des Fours-Walderode dokázal postarat o jeho bezproblémový chod. Když například nastala nečekaná katastrofa, jakou byl rozsáhlý požár obce v noci z 13. na 14. září roku 1852, při němž vyhořel celý střed obce a zámek, dokázalo panstvo do osmi let postavit nový zámek a zrenovovat kostel. Šlechtický rod byl navíc po celé 19. století mecenášem zdejší školy i jejích žáků. Vznikem nové Československé republiky se pro hraběcí rod začala stahovat pomyslná mračna. Velmi neblaze na ně zapůsobila pozemková reforma z roku 1919.⁵⁶ Stát si díky tomu vyhrazoval právo převzít v budoucnosti za náhradu půdu a zároveň omezoval dispoziční právo majitele, který mohl s půdou nakládat jen se svolením Státního pozemkového úřadu, v jehož kompetenci leželo provádění celé reformy. Náhrada se

⁵⁰ Narodil se 5. června 1893 v Praze. V březnu 1918 složil druhou státní zkoušku se zvláštním vyznamenáním na Vysokém učení technickém v Praze. V lednu 1927 založil v Brně časopis *Horizont, revue současné kultury v Československu* a následující rok se přestěhoval s rodinou do Brna, kde realizoval projekt své rodinné vily. V roce 1939 byl deportován pro své komunistické smýšlení do koncentračních táborů Dachau a Buchenwald. Koncem roku 1940 byl propuštěn kvůli těžké sluchové nemoci a do konce války byl hlídán gestapem. Během roku 1947 si dopisoval s významným brněnským architektem Ernstem Wiesnerem. Na podzim 1948 byl zřízen u Stavoprojektu samotný ateliér národního umělce Jiřího Krohy. V roce 1953 navrhoval smuteční úpravu Španělského sálu při úmrtí prezidenta Klementa Gottwalda a úpravu Vladislavského sálu. Zemřel 7. června 1974. DVOŘÁKOVÁ, D. – MACHARÁČKOVÁ, M.: *Jiří Kroha (1893–1974): architekt, malíř, designér, teoretik v proměnách umění 20. století*. Brno 2007, s. 385–423.

⁵¹ Tamtéž, s. 186–187.

⁵² PELČÁK, P. – WAHLA, I.: c. d., s. 15.

⁵³ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 30.

⁵⁴ Tamtéž, s. 31.

⁵⁵ Tamtéž, s. 35.

⁵⁶ PROCHÁZKA, B.: c. d., s. 25–41.

neměla poskytnout za majetek nepřítelů národa. Hranice záboru byla stanovena na 150 ha zemědělské půdy, která zahrnovala (§ 2 záborového zákona) pole, louky, zahrady, vinice a chmelnice, nebo na 250 ha půdy vůbec, avšak zákon připouštěl různé výjimky.⁵⁷ Připočtíme ještě vnější vliv, jakým byla hospodářská krize, a tak není divu, že tíživá finanční situace dohnala rod Des Fours-Walderode, zosobněný hraběnkou Augustou Gabrielou (zemřela během prodeje) a jejím synem Kuno Theodorem, k prodeji téměř celého rodinného majetku za 1 milion 74 tisíc korun československých. Jediný majetek, který stavitel nezískal, byl přestavěný dům z původně vyhořelého zámku a přilehlé pozemky, poněvadž zde dožívala dcera Augusty Gabriely, Marie Immaculata, jež trpěla těžkou nemocí, kvůli níž strávila většinu života upoutaná na vozík.⁵⁸

Možná vše zapříčinila doznívající hospodářská krize nebo určité znaky nacionalismu, faktem však je, že tamní obyvatelé vítali Huberta Svobodu na panství s otevřenou náručí, o čemž svědčí dopis občanů Křetína Hubertu Svobodovi: „*Proto dnešní naše radost je tím větší, že majitelem panství křetínského je opět Čech a nad zámkem zavlaže opět prapor červenobílý!*“⁵⁹ Stavitel se projevoval jako zkušený podnikatel, a tak ustaly dopady hospodářské krize na obyvatele Křetína. Vlastnictví Huberta Svobody totiž znamenalo pro velkostatek určitou renesanci, z níž těžila i obec, poněvadž místní živnostníci získávali zakázky právě ze statku.⁶⁰

Původně Hubert Svoboda sídlil v kanceláři na Kounicově ulici, ale 21. března 1935 se rozhodl přesídlit do nově postaveného domu U Botanické zahrady 12.⁶¹ Od jara téhož roku bydlel v bytě tohoto nově postaveného domu Žid Leo Steiner s manželkou, který později výrazně zasáhl i do stavitelova života.⁶² Tento manželský pár žil v domě Huberta Svobody až do roku 1941, kdy byl nucen se vystěhovat z nařízení *Ústředny pro židovské vystěhovalectví*, načež byl deportován do koncentračního tábora. Leo a Žofie Steinerovi však nebyli jedinými příslušníky židovského národa, kterým Hubert Svoboda pronajímал bydlení. Další Židé, kteří našli útočiště ve stavitelových činžovních domech, byli Jacob Wechsler, Gertrude Drexler⁶³, Louise Fanta či Josef Fantl.⁶⁴

Rok 1937 byl poměrně bohatý na převratné události v životě Huberta Svobody. Podílel se na rekonstrukci nemocnice v Hranicích, která byla zřízena již roku 1857. Jednalo se tak o jednu z nejstarších veřejných nemocnic na Moravě. Na této stavbě spolupracoval společně s Bedřichem Rozehnalem.⁶⁵ Koupil také v exekuční dražbě mlýn i hostinec v Prostředním Poříčí.⁶⁶ Jako vážený stavitel se vracel také do Zbraslavi, kde se podílel na opravě školní budovy.⁶⁷ V tomto roce

⁵⁷ KARFÍK, Z.: *Změny vlastnických vztahů k půdě v Čechách po roce 1918* (Rigorózní práce). PF UK, Praha 2009, s. 19.

⁵⁸ PROCHÁZKA, B.: c. d., s. 42.

⁵⁹ ARS, f. do roku 1941, s. 18.

⁶⁰ PROCHÁZKA, B.: c. d., s. 45–46.

⁶¹ ARS, f. do roku 1941, s. 17.

⁶² MZA, f. H 705, k. 2, inv. č. 12, s. 1–18.

⁶³ Gertrude Drexler byla dcerou významného brněnského továrníka Rudolfa Briesse, jenž zahynul v Terezíně roku 1942. *Holocaust.cz. Briess Rudolf: oznámení o úmrtí, Ghetto Terezín*. Dostupné z: <http://www2.holocaust.cz/cz/document/DOCUMENT.ITI.3634> [cit. 27. 1. 2015].

⁶⁴ MZA, f. H 705, k. 1, inv. č. 9, s. 9–15.

⁶⁵ POSPĚCH, T.: c. d., s. 272.

⁶⁶ V roce 1934 zachvátil mlýn v Prostředním Poříčí požár. Karel Striegler, původní majitel, zbudoval po požáru pouze obytné místnosti. Toto dílo prodal s loukami, náhonem, polem a mlynářskou koncesí staviteli Hubertu Svobodovi. Na těchto stránkách je uvedeno, že mlýn koupil stavitel Svoboda roku 1936. Já ponechal v textu rok, který je uveden ve výsledku s Hubertem Svobodou z 2. listopadu 1945. *Vodnímlyny.cz. Vodní mlýn Na Zemance*. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/mlyny/mlyn/1414-na-zemance?locale=es> [cit. 27. 1. 2015].

⁶⁷ OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s Františkem P. a jeho dcerou vedl Jan Zerbst, 22. 12. 2014, 1. část.

se poprvé objevil na křetínském zámku muž, který několikrát vstoupil do života Huberta Svobody. Jmenoval se Alois Horký. Na usedlost přijížděl vždy, když zde byla potřeba opravit elektrotechnická zařízení.⁶⁸

Hubert Svoboda byl též pověřen 11. ledna 1938 výstavbou lehké obranné linie, konkrétně se jednalo o úsek Mosty na Českotěšinsku. Velitelem stavebního dozoru byl škpt. pěch. Ladislav Zámečník.⁶⁹ Práce započaly ve Zpupné Lhotě 15. března 1938. Výstavbu lehkého opevnění provázela řada komplikací. Hlavní problém, s nímž se musela firma vyrovnat, byl nedostatečný počet vojenských stráží, které měly hlídat výstavbu opevnění. Proto mohla stavební firma Huberta Svobody, dle příkazu velitele úseku, v prvních dvou měsících rozestavět pouze 4 až 6 bunkrů. Po celý duben bylo navíc špatné počasí a mnoho vozovek nesjízdných, a tak se práce prodlužovala. Během výstavby se vyskytl problém s betonáží, a tak firma potřebovala, aby se pracovalo i o víkendech. Bohužel proti tomu se postavili řadoví vojáci, kteří pracovali na výstavbě opevnění, jelikož v neděli chtěli mít volný den.⁷⁰ Hubert Svoboda za tuto zakázku vyinkasoval přes 880 tisíc korun československých, které obdržel v sedmi splátkách.⁷¹

Stavitelův život od počátku okupace do jeho uvěznění v roce 1945

V březnu roku 1939 hrozilo v Brně nebezpečí německých provokací vůči českému obyvatelstvu. Doktor Sobotka z brněnského policejního ředitelství žádal studenty středních škol (německých i českých), aby o víkendových dnech 11. a 12. března 1939 nevycházeli po 18. hodině na ulici. Přestože hrozily nepokoje, k žádnému vážnějšímu incidentu nedošlo vyjma 14. března 1939, kdy se střetl policejní kordon s tisícovkou modřických Němců. Samotný generál Wilhelm List byl ubytován se svým štábem 5. armádní skupiny v hotelu Evropa. Jisté nepokoje se objevily ještě 18. března 1939, kdy dorazil transport českých vojáků, kteří se právě vraceli ze Slovenska, na brněnské nádraží, což vyprovokovalo občany k projevům nevole, které museli uklidnit až příslušníci německých bezpečnostních složek.⁷² Zřejmě si to Hubert Svoboda sám neuvědomoval, ale tento dějinný předěl, jenž známe jako vznik Protektorátu Čechy a Morava, mu postavil do cesty palčivou otázku. Stavitel stál před rozhodnutím, zda zůstane činný ve své profesi, která byla i jeho koníčkem,⁷³ nebo odejde do ústraní. Zda si byl tohoto rozhodování vědom a takovou otázku si položil, nevíme. Určitě však víme, že ze stavitelství neodešel. Po druhé světové válce byl odsouzen i za realizované stavební projekty za Protektorátu mimořádným lidovým soudem dvouletým žalářem.

V tomto vidím historickou paralelu s dirigentem Václavem Talichem, jenž byl pověřen správcovstvím opery Národního divadla 24. října 1935. Tu umělecky spravoval až do roku 1945, kdy po květnové revoluci nebyl ve své funkci znovu potvrzen. Navíc byl v Berouně zatčen, protože z povahy své funkce se stýkal s nacistickými představiteli. Václav Talich se mohl v roce 1939

⁶⁸ Alois Horký – pracoval u radioelektrické služby – se seznámil s Hubertem Svobodou díky panu Jakubu Zdražilovi, což byl zeť stavitele. Alois Horký byl zverbován k ilegální činnosti kolegou z práce Gustavem Košuličem. Toho zapojil do protiněmeckého odboje agent sovětské zpravodajské služby Ladislav Bobák. ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 68.

⁶⁹ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA), f. Ředitelství opevňovacích prací (dále jen ŘOP), k. 233–239, sig. 60 4/2.

⁷⁰ ARS, neinventarizováno, Osobní korespondence mezi Hubertem Svobodou s Ladislavem Zámečníkem.

⁷¹ Bohužel záznamy o šesté splátce nejsou dochovány. VÚA, f. ŘOP, k. 233–239, sig. 60 4/2.

⁷² HOLUB, O.: *Brno v březnu 1939*. Forum Brunense, 1990, s. 73–84.

⁷³ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 115–119.

svého místa svobodně vzdát, avšak neučinil tak.⁷⁴ Hubert Svoboda, Václav Talich i mnoho dalších mužů, kteří milovali svou profesi i svou rodinu, se muselo vnitřně vyrovnat s rozhodnutím které učinili v době okupace, tedy zdali zůstanou u své profese. Hubert Svoboda svou profesní dráhu nepřerušil, což mu v budoucnu, jak uvidíme později, velice zkomplikovalo život.

Věnujme nyní pár řádek charakteru Huberta Svobody, poněvadž se jednalo o člověka, jenž musel po válce ustát morální pranýřování a nosit v sobě vědomí, že ho společnost vnímala jako kolaboranta. Tento muž se projevoval vytrvalostí dokončit stanovený úkol a nebývale pevnými zásadami, které se vyznačovaly jasně daným morálním kodexem, jehož kořeny byly položeny již v jeho dětství. V rodině lesního dělníka, jak vzpomínal, musel vynaložit velké úsilí, aby vůbec mohl započít studium, které v roce 1910 úspěšně dokončil. Píle, kterou měl již ve svých mladých letech, mu pomáhala po mnoho let, kdy budoval svou firmu. Ze vzpomínek dělníků víme, že po svých zaměstnancích vyžadoval vysokou pracovní morálku a výkonnost, která byla jemu vlastní.⁷⁵

Zcela nezpochybnitelným faktorem, jenž Huberta Svobodu ovlivnil v jeho chování, byla víra v Boha. Navštěvoval pravidelně kostel a své blízké vedl k římskokatolickému vyznání.⁷⁶ Právě kvůli tomu vznikaly i rozpory mezi ním a jeho manželkou, protože k víře vedl svého syna. Hubert Svoboda ml. o tom podal svědectví, když si zapsal do svého deníku, že mu maminka vytýkala náboženský zápal, jež v něm pěstoval jeho táánek.⁷⁷

Vysoké pracovní nasazení, o němž mluvili jeho zaměstnanci při výsleších na ředitelství SNB, a do jisté míry introvertní povaha, kdy se věnoval zejména své rodině i blízkému okolí, Hubertu Svobodovi nedovolovaly, aby trávil čas v kavárnách a na různých veselících. Lidé, jež ho neznali příliš dobře, o něm tvrdili, že byl uzavřený morous. Pro někoho mohl skutečně býti nepřístupným, nevrlym člověkem. On totiž raději trávil volný čas hledáním duševního klidu, k čemuž mu pomáhala ona víra v Boha.⁷⁸ Mohlo by se zdát, že tento člověk se s nacistickými bezpečnostními složkami nemůže nikdy zaplést, ale doba a jeho stavební i podnikatelské projekty tomu chtěly jinak.

Spolupráce s německými bezpečnostními složkami

Stavitel Svoboda přišel do styku s pracovníky německých bezpečnostních sborů již v červenci 1939. Zaměstnanec gestapa Jaroslav Pecný se otázal svého kolegy Františka Prudkého,⁷⁹ jestli by nevěděl o nějakém letním bytě. Jeho manželka trpěla tuberkulózou a potřebovala někde podstoupit rekonvalescenci. Prudký byl milencem Augusty Spilmannové, která pracovala u Hu-

⁷⁴ KŘEŠŤAN, J.: *Případ Václava Talicha: k problému národní očisty a českého heroismu*. Praha 2014, s. 23–50.

⁷⁵ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 115–119; OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s Jiřinou B. vedl Jan Zerbst, 23. 11. 2014, 2. část.

⁷⁶ Tamtéž, s. 108–112; OAA, rozhovor s Marií S. vedl Jan Zerbst, 9. 11. 2013; OAA, f. Orálně-historické sbírky rozhovor s rodinou Svobodovou vedl Jan Zerbst, 26. 4. 2014, 1. část.

⁷⁷ ARS, neinventarizováno, Deník Huberta Svobody ml.

⁷⁸ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 108–112; OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s Marií S. vedl Jan Zerbst, 9. 11. 2013; OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s rodinou Svobodovou vedl Jan Zerbst, 26. 4. 2014, 1. část.

⁷⁹ František Prudký se stal posledním příslušníkem nacistického bezpečnostního aparátu popraveným v Brně. Za okupace pracoval jako tlumočnick a vyšetřovatel u několika referátů. Podílel se na fungování krycí kanceláře gestapa s názvem Erlan v pasáži Alfa. Popraven byl 11. února 1949. Zde musím podotknout, že používám českou transkripci jmen členů nacistického bezpečnostního aparátu. Vladimír Černý pro změnu využíval německou podle toho, jak se dané osoby podepisovaly. ČERNÝ, V.: *Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945–1956*. In: Arburg, A. (ed.): *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010, s. 418–419; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 34, 96, 108.

berta Svobody jako sekretářka v kanceláři jeho stavební firmy. Tato žena požádala následně svého zaměstnavatele, jestli by nemohl Pekného rodinu na Křetině ubytovat. Toto přání stavitel vyplnil. Hubert Svoboda se totiž bál postavení Prudkého na gestapu, a proto přijal na zámku v Křetině Pekného rodinu na čtrnáct dní.⁸⁰

S Pekným se Hubert Svoboda již osobně nesetkal. Mnohem problematictější byl jeho styk s Kurtem Lebertem, jenž vystupoval v Brně jako pracovník oberlandratu a přisvojil si při té příležitosti i titul Ing., avšak ve skutečnosti byl Hauptsturmführerem SD.⁸¹ Jeho pracovní SD sídlila v pasáži paláce Alfa pod fingovanou firmou Karel Novák, technická kancelář.⁸² Jeho podřízeným byl Alfred Langer,⁸³ který podal věrohodné svědectví⁸⁴ o spolupráci Huberta Svobody a Kurta Leberta. Spolupráci Kurta Leberta a Huberta Svobody se nicméně budeme věnovat později, jelikož je nutno odhalit kořeny jejich seznámení.

Věnujme na chvíli prostor osobě Otty Štancla, jenž byl konfidentem SD a zároveň známým Huberta Svobody. Samotný „baron“, jak bylo Štanclovi v protokolech SNB přezdíváno, byl postavou, která by sama vystačila na zveřejnění samostatné studie. Jeho pochybná pověst za první republiky (od roku 1930 například působil jako daňový poradce, aniž by k tomu měl povolení od úřadů)⁸⁵ jej do jisté míry předurčovala k tomu stát se spolupracovníkem SD. O to více překvapující však je, že ani nacistické bezpečnostní složky si s jeho počínáním nevěděly rady. Jeho činnost pro SD muselo monitorovat i gestapo, protože prováděl finanční podvody, když se vydával za pracovníka gestapa.⁸⁶ Modelovým příkladem budiž příběh advokátního koncipienta Mojžíře Koláře, který byl v listopadu 1940 zatčen gestapem. Po jeho zadržení se nečekaně u něho doma objevil Štancl s nabídkou pomoci. František Wenzl,⁸⁷ Kolářův tchán, předal Štanclovi honorář za výpomoc, ale ten neučinil nic pro Kolářovu záchranu.⁸⁸

Zrekonstruovat, jakým způsobem se Štancl a Hubert Svoboda poprvé setkali, je nemožné. Jednak je to dáno rozparem ve výpovědích obou mužů a za druhé se nejednalo o vzpomínku, která by byla pro ně důležitá. Rozhodl jsem se zde využít protokolu o výsledku Huberta Svobody, jenž se konal 12. listopadu 1945 před SNB. Podle této vzpomínky se Hubert Svoboda seznámil s Ottou Štanclm v brněnské kavárně Avion roku 1936, kdy mu ho představil nám již dobře známý stavitel Leopold Jungmann, jenž s Hubertem Svobodou spolupracoval na několika stavbách.⁸⁹

Z kritické analýzy výsledků Otty Štancla a Huberta Svobody můžeme dnes říci, že Kurt Lebert vstoupil do života Huberta Svobody díky stavitelovým obchodním záměrům. Hubert Svoboda vedl spor se *Společností mlynářů v Černé Hoře*. Oba muži, stavitel i Otto Štancl, si pamatovali, kde

⁸⁰ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 95–98; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 96.

⁸¹ Hodnost uvádím podle posudku Václava Šlígla, vrchního policejního komisaře, a Aloise Nečase, kriminálního obvodního inspektora z Brna. ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (dále jen 305), inv. č. 686/4, s. 15–19.

⁸² ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 97.

⁸³ Alfred Langer se narodil v malé vesnici Dolní Studénky na severu Moravy. Vyučil se u svého otce elektrotechnikem. Do SD vstoupil roku 1941. Sídlil v Alfapasáži, kde bylo tajné pracoviště SD. ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 97; ABS, f. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD (dále jen 52), inv. č. 1/267, s. 23–25.

⁸⁴ Lebertovo svědectví není dochováno.

⁸⁵ ABS, f. 305, inv. č. 686/4, s. 13.

⁸⁶ Tamtéž, s. 17.

⁸⁷ František Wenzl byl agrární politik, teoretik a organizátor československého družstevnictví. Popraven byl 9. června 1942, jelikož údajně poškodil německé rolníky z Městečka Trnávky, když nechal přesídlit po okupaci pohraniční rolnickou záložnu do Unerázky. Také bránil Němcům, aby se zmocnili zemědělského družstevnictví na Moravě. *Encyklopedie.brna.cz. Wenzl František*. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1862 [cit. 27. 1. 2015].

⁸⁸ ABS, f. 305, inv. č. 686/4, s. 145.

⁸⁹ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 34–35.

Hubert Svoboda požádal Štancla o pomoc. Stalo se tak v Zemském domě, jenž postavilo město Brno podle návrhu Karla Náhunka.⁹⁰ Místě, jež bylo vzdáleno od kanceláře Huberta Svobody necelých deset minut pěšky. Sám Hubert Svoboda navštěvoval místní restauraci kvůli obědům.

Výše zmíněný případ se pro Huberta Svobodu nevyvíjel příliš dobře, poněvadž soudní přelíčeni před Nejvyšším soudem prohrál.⁹¹ Když se někdy v roce 1940 náhodně potkal Hubert Svoboda s Ottou Štanclem v restauraci Zemského domu, využil příležitosti. Stavitel se tomuto muži mezi řeči zmínil, že má starosti o výsledek soudního sporu se *Společenstvím mlynářů v Černé Hoře*. Během rozhovoru se domluvili, že Otto Štancl podnikne něco ve stavitelův prospěch, aby mlýn zůstal v provozu. Jádrem sporu totiž tkvělo v tom, že představitelé *Společenství mlynářů v Černé Hoře* chtěli zamezit povolení provozovat další mlýn v regionu. Štancl zanedlouho zavítal na Křetín i s údajným Ing. Kurtem Lebertem, který se představil Hubertu Svobodovi jako člen oberlandratu. Hubert Svoboda oba muže pohostil a zavedl mimo jiné řeč i na hospodářství. Štancl následně přišel za advokátem Jurkou, který mlynáře z Černé Hory zastupoval, a doporučil mu, aby se tohoto případu vzdal, jelikož Štancl navštívil Křetín i s domnělým členem oberlandratu Kurtem Lebertem. Jurka si byl nicméně jist, že soudní spor vyhraje, přeci jenom měl za sebou již jedno úspěšné stání. Soud však nakonec nepokračoval. Žalující protistraně došly peníze, a tak mohl stavitelův mlýn zůstat v provozu.⁹² Můžeme tedy vidět, že Hubert Svoboda se s SD zapletl, protože nechtěl, aby jeho podnikatelský projekt vyšel vniveč. Zda věděl, že Kurt Lebert byl členem SD, lze však dnes velmi obtížně zrekonstruovat. Každopádně v tu chvíli si nedokázal uvědomit, jaké rozhodnutí učinil. Jednalo se o první čin, který otevřel cestu ke stavitelově budoucí haně a retribučnímu procesu.

Kurt Lebert se zakrátko objevil znovu na zámku v Křetíně. Tentokrát jej zajímalo kromě informací hospodářského charakteru, zdali by si nemohl zalovit v tamějších lesích, jelikož se jednalo o vášnivého nimroda. Lebert posléze využíval lesy v okolí Křetína jako svou honitbu a informace, které mu měl Hubert Svoboda předávat, zajišťoval Lebertův podřízený Alfred Langer. Lebert většinou sepsal dopis, který pak Langer odnesl do kanceláře stavitele Svobody. Dopis obsahoval otázky týkající se zemědělství, jelikož Huberta Svobodu považovali oba členové SD za odborníka. V dopisech se jej dotazovali, jestli sedláci mají dostatek hnojiv, potahů nebo pracovních sil. Dále se tázali i na náladu dělníků na jeho stavbách a požadovali po něm názor na zavedení 60hodinové pracovní doby.⁹³

Někdy roku 1942⁹⁴ obdržel Hubert Svoboda předvolání na gestapo. Shodou okolností se vyskytoval v té době na Křetíně Kurt Lebert, který jej vyzval, aby za dva dny po jejich rozmluvě dorazil na úřadovnu gestapa. U výslechu se jej měl vyšetřující Leopold Hübler⁹⁵ otázat, proč nepřijal do služby jistého zahradníka.⁹⁶ V tuto chvíli se však objevil v kanceláři Kurt Lebert, který s vyšetřovatelem pronesl několik vět, načež byl Hubert Svoboda propuštěn. Tato vzpomín-

⁹⁰ ALTMAN, K. – KUDĚLKOVÁ, L. – FILIP, V.: *Zmizelý svět brněnských kaváren*. Brno 2008, s. 111.

⁹¹ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 86.

⁹² ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 98–106; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 85–86.

⁹³ Podle vzpomínek Alfreda Langer říkal Hubert Svoboda, že byl vždy nedostatek materiálu i pracujících osob. ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 97.

⁹⁴ Přesné datum se mi nepodařilo zjistit.

⁹⁵ Leopold Hübler se narodil ve Vídni manželům Alfredovi a Marii Hüblerovým. Zde vystudoval učňovský obor zaměřený na obchod. V roce 1921 se přihlásil k vídeňské policii (*Wiener Sicherheitswache*). Roku 1936 byl Leopold Hübler povýšen na inspektora. V Brně se objevil poprvé 20. března 1939. Jeho služba v tomto městě trvala do dubna 1945. Podle archivních pramenů se jednalo o surového vyšetřovatele, který měl dokonce „žalovat“ na své spolupracovníky, jakmile se zastávali Čechů. Popraven byl v den svého odsouzení 23. ledna 1947. ABS, f. 52, inv. č. 1/188, s. 27; ČERNÝ, V.: c. d., s. 427.

⁹⁶ Jméno nebylo v protokolech napsáno.

ka se dochovala nejen v paměti Leopolda Hüblera, ale i Jaroslava Pekného. Proto dnes můžeme velmi dobře zjistit, proč byl Hubert Svoboda předvolán. Kurt Lebert nebyl spokojen s informacemi, které mu stavitel podával, a proto se obrátil na Kurta Leischka,⁹⁷ aby jeho podřízení provedli fingovaný výslech se stavitel Svobodou.⁹⁸ Jestli však k něčemu tento fingovaný výslech přispěl, již dnes nejsem schopný zjistit, protože k tomu neexistují prameny. Styk obou mužů potom trval přibližně do roku 1944, poněvadž tento rok byl příslušník SD Kurt Lebert převelen a na jeho místo nastoupil Otto Engel. Lebertův nástupce však již styky se stavitel nenavázal, dokonce se osobně ani neznali. Samotná spolupráce Huberta Svobody a Kurta Leberta, by se dala spíše definovat jako vztah, z něhož měly obě inkriminované osoby výhody. Alespoň to vyplývá z výslechových protokolů pracovníka SD Alfreda Langer a rozsudku z MLS.⁹⁹

Druhý prokázaný zločin Huberta Svobody tkvěl ve stavbě zbrojních továren pro okupanty. Toto obvinění bylo poněkud problematické rozklíčovat, poněvadž dnes je dochováno pramálo dokumentů o tomto přečinu a zrekonstruovat skutečnost pro mě bylo téměř nemožné. Senát MLS odsoudil Huberta Svobodu za tento přečin na základě výpovědí svědků. Dochovaný projekční materiál nebyl využit. Nabízí se však otázka, zdali je vůbec dochován, jelikož jsem k němu nedohledal relevantní dokumenty, ačkoliv jsem měl snahu.¹⁰⁰ Pro Huberta Svobodu bylo toto rozhodnutí políčkem do tváře, které ho velice ranilo. Ve svém odvolání nám tak podal velice přesný obrázek svých pocitů: „...[Stavbu vsetínské zbrojovky] *nebylo možno odepřít, nechtěl-li jsem sebe, svoji rodinu a osazenstvo uvrhnouti do katastrofy*. [...] *Soud si musí položit zásadní otázku, zda retribuční dekret jde tak daleko, že předpokládá u každého občana povinnost zdržeti se i svého zaměstnání*.“¹⁰¹ Hubert Svoboda tak nepovažoval stavbu zbrojovek za chybu, MLS však jej i za tuto aktivitu odsoudil.

Zločiny jsou definovány, ale životní osudy se skládají ze stovky zážitků. Podívejme se tedy na jiné aspekty života Huberta Svobody, které ho vykreslují v trošku jiném světle.

Protinacistická činnost Huberta Svobody

První zmínky o protinacistické činnosti Huberta Svobody jsou doložitelné od roku 1938. Tento rok zaměstnal stavitel Svoboda bratry mnou již zmíněného Aloise Horkého – Stanislava a Františka. Doporučil jim, aby šli studovat. Stanislav Horký jeho rady využil, ale František Horký nastoupil vojenskou službu. Po demobilizaci armády a uzavření vysokých škol se opět obrátili na Huberta Svobodu s prosbou o pomoc. Stavitel tedy oba zaměstnal na svých stavbách. Františka Horkého přesunul na práce do Vsetína. Hubert Svoboda následně vybavil Františka Horkého finanční hotovostí, aby se mohl tento muž přesunout přes Slovensko a Maďarsko na západ. Nakonec se ocitl v Anglii, kde nastoupil službu jako radiotelegrafista u 311. peruti britského Královského letectva a zahynul při výkonu služby 3. listopadu roku 1942.¹⁰² Hubert Svoboda se dozvěděl o Františkově úspěšném přesunu z dopisu, v němž mu psal, že „*cement jest v pořádku*“.¹⁰³

⁹⁷ Kriminální komisař gestapa v Brně byl odsouzen a popraven 9. dubna 1947. Tamtéž, s. 429.

⁹⁸ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 95–98; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 37, 96; ABS, f. 52, inv. č. 1/188, s. 48–49.

⁹⁹ Tamtéž, s. 95–98; ABS, f. Odboru politického zpravodajství MV (dále jen 2M), inv. č. 12772, s. 91.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 112–115.

¹⁰¹ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 6.

¹⁰² Pohřben byl na hřbitově v Lowestoft (Beebles Road), Suffolk (hrob číslo 25-551). RAJLICH, J.: *Na nebi hrdého Albionu* Díl VII. Cheb 2004, s. 514.

¹⁰³ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 88–92; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 25–26, 69–70.

Po vypuknutí války odvezl stavitel Svoboda svého syna na Křetín, kde pak Hubert Svoboda ml. strávil dětství. Navštěvoval zde od 2. září 1940 až do konce války českou školu.¹⁰⁴ Zde můžeme vidět, že od útlého věku vedl Svoboda svého syna k češtví.¹⁰⁵ Pokud by chtěl kolaborovat, mohl pro svou ratolest preferovat německé školy, jelikož české školství se ocitlo ve svízelné situaci. Od poloviny srpna 1939 vstoupila v platnost jazyková nařízení, která dávala přednost němčině před češtinou. Jen namátkou uvedu další perzekuce, které byly učiněny vůči českému školství: českým školám a českým školním úřadům bylo povoleno používat pouze německo-české tiskopisy, vyhlášky či nápisy; žáci se museli naučit německou hymnu atd.¹⁰⁶ Stavitel jako otec navíc riskoval budoucí kariéru svého syna, poněvadž tentýž rok začala reorganizace školství. K. H. Frank stanovil, že většina žáků nebude moci z české obecné školy přejít do I. třídy školy měšťanské. Dál se mohlo dostat nanejvýše 35 % žactva a snižoval se také počet českých měšťanských škol.¹⁰⁷

Někdy v roce 1940 navštívil Alois Horký, jenž rozvíjel protiněmeckou činnost v odbojové skupině Ladislava Bobáka, stavitele Svobodu. Bobák měl být dokonce v kontaktu se sovětským konsulem Mochovem, který po něm a jeho přátelích požadoval, aby co nejdříve zapojili vysílačky, které budou směřované na Moskvu. Kromě něho spolupracoval Horký ještě s Martou Dellama, jež měla být agentkou sovětské zpravodajské služby.¹⁰⁸ Alois Horký věděl, že stavitel Svoboda se projevoval na počátku okupace jako „dobrý Čech“, a tak jej navštívil s prosbou o pomoc. Jednu z vysílaček chtěl totiž zřídít na Křetíně. Svobodovi však neprozradil úplnou pravdu o svých úmyslech. Upozornil jej pouze, že vykonával neurčitou ilegální činnost, kvůli níž by potřeboval na křetínském zámku provést radioelektrické pokusy. Stavitel Svoboda mu dal svou usedlost k dispozici. Byla to výhodná destinace, protože už od roku 1939 byla na zámku zbudována anténa pro potenciální vysílání do zahraničí.¹⁰⁹

Horký neotálel a na svátek sv. Štěpána roku 1940 seděl ve vlaku z Brna do Letovic, kde přestoupil na autobus do Křetína. Z dopravního prostředku vystoupil se dvěma kufry, v nichž byla uložena vysílačka. Na zámku jej přijal stavitel, ale neměl čas se mu věnovat, poněvadž měl zrovna návštěvu (o koho se jednalo si Horký nepamatoval). Samotný Horký tehdy nikomu nedůvěřoval, ani lidem, které mu stavitel doporučil, a proto s radioelektrickými pokusy počkal do noci, až zámek utíchl.¹¹⁰

Druhý den již pokusy nepokračovaly. Horký se pouze pozdravil se stavitelem, ale více slov oba muži mezi sebou neprohodili, poněvadž Hubert Svoboda spěchal na ranní bohoslužbu.¹¹¹ Tímto dnem stavitelova činnost, ač do jisté míry nevědomá, pro tuto odbojovou skupinu skončila, jelikož Alois Horký byl krátce nato zadržen gestapem a zbytek války musel prožít ve vězení. Aloisi Horkému hrozila poprava, před níž ho zachránil jistý Gustav Košulič, radiotelegrafista amatér, jenž všechna obvinění, která jim hrozila, vzal na sebe a ochránil tak své přátele před smrtí. Bobákova odbojová skupina byla rozprášena. Celkově bylo popraveno z této odbojové skupiny 11 osob.¹¹² Stavitel riskoval při této pomoci odnětí svobody na pět let, či v krajním pří-

¹⁰⁴ ARS, f. roku 1947, s. 36.

¹⁰⁵ Tamtéž, neinventarizováno, Deník Huberta Svobody ml.

¹⁰⁶ DOLEŽAL, J.: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996, s. 44–45.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 51–52.

¹⁰⁸ ARS, f. roku 1945, s. 24.

¹⁰⁹ Původně tato anténa byla určena pro vysílání *Obrany národa*. ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 68.

¹¹⁰ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 88–92; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 68.

¹¹¹ Tamtéž, s. 88–92; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 70.

¹¹² ABS, f. Německé soudy v říši (141), inv. č. 467/10, s. 3.

padě popravu.¹¹³ Hubert Svoboda daroval po soudu manželce odbojáře Horkého mouku a peníze. Horkého choť však pomoci využila pouze jednou.¹¹⁴ V době heydrichiády byli zatčeni i Horkého rodiče, kterým však Hubert Svoboda pomohl z vězení. Alois Horký si pamatoval, že se stavitel obrátil na jakéhosi neznámého Němce. V blízkém okolí stavitele se nacházel jediný člověk, který by mohl intervenovat za Horkého rodiče. Byl jím Kurt Lebert, který se už od roku 1940 znal s Hubertem Svobodou.¹¹⁵

Stavitel hmotně podporoval přibližně od roku 1943 i ruské uprchlé zajatce, kteří se skrývali u Emila Rušky, jenž žil v Křetíně. Tento muž přechovával postupně na své usedlosti asi 28 mužů.¹¹⁶

Hubert Svoboda poskytl také pomoc Václavu Opavovi a Josefu Krejčímu, československým legionářům z první světové války, kteří se ocitli ve finančních nesnázích, poněvadž během období Protektorátu Čechy a Morava nemohli najít práci nebo byli penzionováni.¹¹⁷ Hubert Svoboda je mohl přijmout, jelikož na svém statku zaměstnával dvojnásobek zaměstnanců, kterých bylo na práci potřeba. Pracovní síly se na jeho statek uvolňovaly mimo jiné i proto, že si neustále stěžoval, že je málo osob v zemědělství i na samotném statku.¹¹⁸

Kromě legionářů zachraňoval také českou inteligenci. Ti, co měli být totálně nasazení ve zbrojovkách či měli nastoupit do Německa, získávali práci u pana stavitele, kde se mohli ukrýt. On jim pak zadával takovou činnost, která je fyzicky nevyčerpávala. Toleroval jim i absence v práci.¹¹⁹ Vycházel vstříc i lidem, s kterými nebyl v přátelském vztahu. Například se jednalo o Karla Strieglera, jenž byl původním majitelem mlýna, který stavitel koupil v exekuční dražbě někdy v letech 1936 nebo 1937. Hubert Svoboda jej tak uchránil před totálním nasazením v říši.¹²⁰

Ve svých lesích navíc ukrýval pracovní zběhy Pálu, Dvořáčka a Zedníka, což komplikovalo práci hajným, jelikož museli při lovech vést Kurta Leberta tak, aby netrefil žádné zvíře a nenařazil na tyto pracovní zběhy, kteří uprchli z Německa.¹²¹

Pro mnoho čtenářů se může jednat o marginální skutek, ale není tomu tak. Ukrývaným mužům totiž hrozily tresty, které se od roku 1942 zpříšňovaly. Díky Reinhardu Heydrichovi byly trestné činy za sabotáž a poškozování válečné výroby posuzovány zvláštními soudy v Brně a v Praze. Přípravovaly se výchovné tábory, které byly určeny pro pracovníky uprchnuvší z nuceného nasazení. Zoufalé lidi, kteří byli schopni sebepoškození, čekal pro výstrahu trest smrti. Nacistické úřady neuměly tento neduh podchytit, a tak vyšetřování přešlo na gestapo.¹²² Nacisté využívali nucených prací v rámci okupační hospodářské politiky. Chtěli získat dostatek pracovních sil, a to cestou vynuceného pracovního zapojení mladých lidí, kteří by pracovali jeden až dva roky v těch odvětvích, kde se objevil nedostatek pracovních sil. Zavedením pracovních knížek dosáhli toho, že pracující ztratili právo volby zaměstnání. Ke konci války bylo typické maximální vystupňování všech forem mobilizace pracovních sil v rámci tzv. totálního válečného úsilí, jež mělo zabránit porážce a zkáze Německa.¹²³

¹¹³ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 88–92; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 35, 68–69; ABS, f. H 563, inv. č. 1, s. 36.

¹¹⁴ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 25–26.

¹¹⁵ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 98–106; ABS, f. H 563, inv. č. 1, s. 36.

¹¹⁶ Stavitel jim poskytl: spodní prádlo, šaty, obuv, potravu a 2 pistole. ARS, f. roku 1947, s. 5.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 7.

¹¹⁸ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 98–106; ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 34–35, 97.

¹¹⁹ ARS, f. roku 1947, s. 7, 20 a 37.

¹²⁰ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 51.

¹²¹ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 92–95; ARS, f. roku 1945, s. 18.

¹²² HAVLÍKOVÁ, J.: *Museli pracovat pro Říši: nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech druhé světové války*. Praha 2004, s. 57–62.

¹²³ BRANDES, D.: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Praha 2000, s. 184.

Během války se Hubert Svoboda projevoval jako skutečný pravověrný křesťan, protože neúnavně podporoval římsko-katolické společenství (například během války zajistil chod klášterního sirotčince ve Strážnici).¹²⁴ Bylo by však nespravedlivé říci, že by se zaměřoval pouze na náboženské spolky. Finančně podporoval zejména postižené: slepce (*Družina oslepených vojinů, Hradčanský ústav pro slepé děti* atd.) nebo hluchoněmé.¹²⁵

Poválečné věznění a následný život Huberta Svobody až do jeho smrti

Už v listopadu 1939 po zatčení českých studentů a zveřejnění vyhlášky říšského protektora Konstantina von Neuratha o uzavření českých vysokých škol ze 17. listopadu 1939 zaregistrovaly odbojové skupiny, že se veřejné mínění radikalizovalo. Jeden ze vzkazů exilové vlády v Londýně upozorňoval, že národ žil jen myšlenkou na pomstu a jakékoliv pokusy o mentorování jen rozdmýchají vášně. Anarchie po konci války trvala déle, než bylo nutné. Politici podporovali divokou retribuci jako prostředek maximalizace počtu odcházejících Němců a minimalizace počtu těch, které pak bude nutné deportovat organizovaně. Exilová vláda vytvořila objektivní podmínky pro to, aby se tato nekontrolovaná anarchie rozšířila. Centrální moc na jaře a v létě 1945 nejednala dostatečně rychle a rezolutně, aby obnovila pořádek.¹²⁶

Výjimkou nebyla ani situace v Brně. V půlce května roku 1945 polovojskové organizace s místní policií internovaly přibližně 1600 podezřelých kolaborantů a válečných zločinců v brněnské ubytovně, kterou museli bránit před rozrušeným davem. Jen postavení strážní kulometry zabránilo masakru.¹²⁷ Možná i proto se první retribuční soudy v české části Československa odehrály právě v moravské metropoli již 8. června 1945. Samotný *Dekret prezidenta republiky* (č. 16/1945 Sb.) o *potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech* byl vyhlášen 17. června 1945.¹²⁸

Hubert Svoboda musel předpokládat, že situace v Brně bude nebezpečná. Ve zjištěném období divokých retribučních trávil čas na svém zámku, kde byl zajištěn až 2. září 1945.¹²⁹ Následující den pověřil JUDr. Vladimíra Dvořáka, aby jej zastupoval před MLS.¹³⁰ Samotný Hubert Svoboda se po zatčení ocitl na Kounicových kolejích,¹³¹ kde strávil první měsíc své internace.¹³²

¹²⁴ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 108–112; ARS, f. roku 1941, s. 32.

¹²⁵ Celkově podporoval pět slepeckých spolků či ústavů. ARS, f. roku 1941, s. 14, 16, 17.

¹²⁶ FROMMER, B.: *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*. Praha 2010, s. 61–63.

¹²⁷ Tamtéž, s. 98.

¹²⁸ Tamtéž, s. 451.

¹²⁹ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 14.

¹³⁰ Tamtéž, s. 17.

¹³¹ Kounicovy koleje vznikly za pomoci JUDr. Václava hraběte z Kounic a jeho manželky Josefíny. Tento manželský pár daroval Kounicův palác jako finanční základ pro vybudování studentských kolejí. Ušlechtilá myšlenka na rozvoj toho nejcennějšího, co může malý stát mít, a sice učené, kultivované lidi, vzala za své 17. listopadu 1939, kdy na místní ústřednu gestapa v Brně přišel z Prahy pokyn, a byla tak vyhlášena akce proti vysokým školám. Ewald Taudt, kriminální rada a SS-Hauptsturmführer, následně obdržel příkaz, aby přepadal Kounicovy a Sušilovy koleje, na čemž se podílel mimo jiné i nám dobře známý Jaroslav Pekný, jehož rodinu ubytoval stavitel Hubert Svoboda na letním bytě v Křetině. Za necelé dva měsíce byl studentský život vyměněn za bolest a utrpení vězňů osob pod krutým dohledem gestapa. Po skončení války vězni zůstali, jenom si aktéři tragické podívané vyměnili své role. VAŠEK, F.: *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*. Forum Brunense 33, 1996, s. 97–98.

¹³² ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 14.

Položme si nyní otázku, jestli bylo běžné pozdní zadržení známých osobností, na něž se mohl vztahovat některý z paragrafů velkého retribučního dekretu, nebo členů nacistických bezpečnostních složek.

Bylo ráno 21. května 1945, třináct dní od oficiálního konce druhé světové války. K vile významného československého dirigenta Václava Talicha dorazili berounští revoluční gardisté, aby ho zatkli.¹³³ V Rožmitálu pod Třemšínem žil František Kříž, který byl zadržen již 13. května 1945 pro svou veřejně známou činnost za protektorátu.¹³⁴ Řídícího učitele Alfreda Bauera z Roudnice nad Labem, jenž udal několik osob gestapu, dopadli až 12. září 1945, protože se ukrýval ve sběrném táboře pro Němce ve Znojmě.¹³⁵ Člen těšínského gestapa Karl Eichler byl chycen po několika měsících, protože ujel do západních Čech, kde se skrýval ve sběrném táboře pro Němce ve Strakonících.¹³⁶ Chování stavitele Svobody se nápadně podobalo jak chování Talicha, tak i Františka Kříže, ačkoliv z rodinného svědectví můžeme zjistit, že mohl uprchnout za hranice, nikdy tak však neučinil.¹³⁷ Místo toho se vyskytoval na místech, kde byl notoricky známý a Zemský národní výbor v Brně ani Místní národní výbor v Křetině nečinily žádné kroky pro jeho zatčení. Přitom první udání na Huberta Svobodu bylo učiněno Karlem Strieglerem, bývalým majitelem mlýna, který koupil Hubert Svoboda, již 10. června 1945.¹³⁸ Hubert Svoboda se tedy choval, jako by obvinění z kolaborace na něm nemělo ulpět. Zároveň si nebyl vědom, že by se během Protektorátu Čechy a Morava dopustil kolaborace, což jsme mohli vystopovat i v jeho postoji ke stavbě zbrojovek, poněvadž to považoval za své živobytí.

Kolotoč výslechů v případě Huberta Svobody započal 17. září 1945.¹³⁹ Po celou dobu vyšetřování byl stavitel konfrontován s množstvím negativních výslechů, ale byl i vděčným terčem novinářů, kteří o něm šířili pomluvy v novinách *Slovo Národa*. Synovi měl například vést deník, kde vychvaloval vůdce jako velkého státníka.¹⁴⁰ Ve skutečnosti vlastnil Hubert Svoboda ml. deník, v němž byl vychováván ke křesťanské víře a češství.¹⁴¹ Novináři dokazovali Svobodovu kolaboraci na rodinných fotkách, kdy je zachycen v „*krátkých kalhotách nad kolena, bílých punčochách a typicky nacistickém klobouku se šňůrkou, tak zvaným ‚tralaláčkem‘. K tomu ovšem patřil i ‚rasově čistý‘ pudl‘.*“¹⁴² Co se týče života Františka Kříže, ten se stal členem NSDAP, protože byl jediným Němcem v Rožmitálu, přesto mu však velké množství československých občanů vděčilo za život. V lesích, kde hospodařil, ukrýval lidi a sám iniciativně intervenoval ve prospěch československého obyvatelstva jako Hubert Svoboda, oblečení však v jeho případě

¹³³ KŘEŠŤAN, J.: c. d., s. 39–46.

¹³⁴ JUSTIN, P.: *Hrdina, nebo zločinec? František Kříž před Mimořádným lidovým soudem v Pisku*. In: Koura, P. – Randák, J. (eds.): *Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století*. Praha 2008, s. 311.

¹³⁵ KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K.: *Mimořádný lidový soud v Litoměřicích – případ Alfred Bauer*. In: Středová, V. – Středa, P. (eds.): *České, slovenské a československé dějiny: moderní přístupy k soudobým dějinám*. Ústí nad Orlicí 2006, s. 71–78.

¹³⁶ BAUER, Z.: *Antisemitisky laděné útoky namířené proti svědkům Jehovovým a mimořádný lidový soud s Karl Eichlerem*. In: Borák, M. (ed.): *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu. Postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy*. Opava 2002, s. 215.

¹³⁷ OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s rodinou Svobodovou vedl Jan Zerbst, 26. 4. 2014, 1. část

¹³⁸ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 51.

¹³⁹ Tamtéž, s. 25.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 22.

¹⁴¹ ARS, neinventarizováno, Deník Huberta Svobody ml.

¹⁴² ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 22.

nikdo neřešil.¹⁴³ Podobné obvinění, jaké se v novinách napsalo o Hubertu Svobodovi, můžeme najít v knize Mečislava Boráka *Spravedlnost podle dekretu*. Jistý učitel Jaroslav Socha z Oldřichovic byl soudem zproštěn obvinění z udání starosty obce Morávky a osvobozen. Na výtku z podpory nacismu, protože nosil bílé punčochy, odpověděl: „*Bílé punčochy jsem nosil pouze v zimě.*“¹⁴⁴

Tehdejšími žurnalistům tak stačil oděv, aby mohli Huberta Svobodu morálně odsoudit, přestože pomáhal lidem stejně jako František Kříž.

Hlavní přelíčení s Hubertem Svobodou započalo v jednací síni č. 38 Justičního paláce, jenž se tehdy nacházel na Mozartově ulici, 8. března 1946 v 10 hodin a 15 minut.¹⁴⁵ Senát MLS se skládal z jednoho profesionálního soudce a čtyř „*lidových soudců*“, což byli laici jmenovaní národními výbory. Číslo čtyři bylo symbolické, poněvadž jmenovaní měli pocházet z legálně povolených stran v českých zemích po roce 1945.¹⁴⁶

Rozsudek byl vynesen 18. března 1946. Mimořádný lidový soud uznal Huberta Svobodu vinným, že v období okupace, tedy době zvýšeného ohrožení republiky, podával zprávy SD a stavbou zbrojních továren podporoval nacistické hnutí, čímž spáchal zločin proti státu podle §3/1 a §15 retr. dekretu č. 16/45 Sb. Odsouzen byl k dvouletému žaláři. Do trestu se započítávala i vazba, která probíhala od 2. září 1945 do vynesení rozsudku. Podle soudu přišel stavitel Svoboda na dva roky o čestná občanská práva, což v praxi znamenalo, že ztratil volební právo, ba co víc nesměl zastávat volený úřad a čtvrtina jeho majetku propadla ve prospěch státu.¹⁴⁷

Žid Leo Steiner, jenž bydlel do roku 1941 v činžovním domě Huberta Svobody, podal na stavitele žalobu, že se na něm obohatil, jelikož měl po něm požadovat před vystěhováním z bytu deset tisíc protektorátních korun na různé opravy, a navíc jej donutil vystěhovat se hned následující pracovní den z bytu. Ovšem tento příkaz vzešel z *Ústředny pro židovské vystěhovalectví*. Hugo Rosendorf, národní správce stavitelské firmy Huberta Svobody, který se snažil zjistit, jak toto financování probíhalo, naopak doložil, že stavitel požadoval na údržbu bytu pouze 2,8 tisíce protektorátních korun. Jestli se stavitel snažil vylákat z Leo Steinera další částku, je nejasné,¹⁴⁸ soud však tuto žalobu zamítl.¹⁴⁹ V tomto obvinění byl stavitel posuzován paragrafem 10, který patřil v rámci dekretu č. 16/1945 k těm nejstručnějším. Tento paragraf se zabýval osobami, které v době zvýšeného ohrožení republiky zneužily tísň, způsobené národní, politickou či rasovou perzekucí, k obohacení se na úkor právnické či fyzické osoby nebo státu. Takový pachatel měl být potrestán vězením od pěti do deseti let. Pod tento paragraf spadaly také všechny případy, kdy si Žid uschoval u Čecha za okupace svůj majetek v dobré víře, že si jej po skončení války vyzvedne, protože věřil platnosti slovní dohody s člověkem, kterému důvěřoval. Když si pak po válce židovští majitelé či jejich přeživší příbuzní chtěli majetek vzít zpět, ne vždy se dočkali navrácení.¹⁵⁰

¹⁴³ JUSTIN, P.: c. d., s. 312–315.

¹⁴⁴ BORÁK, M.: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy 1998, s. 226.

¹⁴⁵ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 19.

¹⁴⁶ FROMMER, B.: c. d., s. 117–118.

¹⁴⁷ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 5–6.

¹⁴⁸ MZA, f. H 705, k. 4, inv. č. 27, s. 9–12.

¹⁴⁹ ABS, f. 2M, inv. č. 12772, s. 91.

¹⁵⁰ BEDNAŘÍK, P.: *Problematika paragrafu 10 retribučního dekretu č. 16/1945 (zneužití tísň, způsobené mj. též rasovou perzekucí, k obohacení se) na příkladech případů projednávaných u Mimořádných lidových soudů Praha a Litoměřice*. In: Borák, M. (ed.): *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu. Postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy*. Opava 2002, s. 12.

Dovolím si zde opět malý exkurz i do jiných míst Československa, musíme se totiž podívat, jakým způsobem rozhodoval MLS v procesech s osobami, které bychom mohli v poválečné době označit za konfidenty SD. Příběh Františka Kříže, jehož jsem již zmínil, se nejvíce podobal životu Huberta Svobody. František Kříž byl obviněn z napomáhání SD a ze členství v NSDAP ve funkci tzv. blockhelfera. V jeho případě se objevilo nespočet obvinění, ale i mnoho dobrozdání za jeho činnost za druhé světové války. Stejně jako Hubert Svoboda se snažil intervenovat ve prospěch lidí zatčených gestapem, také stejným způsobem skrýval v lesích lidi, po nichž pátraly německé úřady. Rozdíl mezi těmito dvěma osobami byl v prokázaných obviněních, jelikož Františku Křížovi žádné obvinění nebylo prokázáno, byl naopak očištěn.¹⁵¹ Obvinění ze spolupráce s SD byl pro nedostatek důkazů zproštěn i prokurista Václav Meyer z Rychnova nad Kněžnou. Žaloba ho obvinila, že byl v letech 1940 až 1945 důvěrníkem SD, což se neprokázalo, ačkoliv kontakty s touto složkou měl, když jistému Janu Formánkovi (byl během protektorátu penzionován, avšak měl čtyři děti), který se ocitl v hmotné nouzi, doporučil, aby podával určité zprávy, čímž si mohl přivydělat. Tento muž se po krátkém proškolení stal důvěrníkem SD, za což ho po konci války stihl krutý trest – 10 let těžkého žaláře.¹⁵² JUDr. Rudolf Schiepek byl obviněn z předávání zpráv SD. V letech 1942 až 1945 pracoval jako okresní hejtman v Semilech, takže s SD a gestapem spolupracoval úřední cestou. Před soudem stanul dvakrát. Poprvé byl odsouzen k 20 měsícům těžkého žaláře v roce 1947 a v roce 1948 obdržel tři a půl roku. Soud však došel k závěru, že v úřadě hájil zájmy českých obyvatel okresu, když se za ně přimlouval, varoval je, povoloval snížení dodávek, kryl obcházení předpisů a ujímal se penzionovaných legionářů, a tak v roce 1949 přišlo propuštění z vězení a možnost odsunu z republiky.¹⁵³ Z výše uvedených příkladů můžeme vytušit, že trest Huberta Svobody odpovídal tehdejšími rozsudkům a nevybočoval přísností ani benevolencí.

Svůj trest si Hubert Svoboda odpykal ve věznici na Cejlu (během komunismu se tato ulice nazývala Gottwaldova).¹⁵⁴ Pobyt v káznici jej poznamenal na celý život, ačkoliv byl v samovazební cele, kde pobývaly dvě až tři osoby (ve společných celách byly někdy i desítky osob). Stavitel Svoboda musel strávit špatné hygienické podmínky. Hrozily mu například infekční choroby. Na podzim roku 1945, kdy nastoupil do vazební věznice, se zlepšila stravovací situace, o což se zasloužil ministr výživy Václav Majer. Pro nemocné vymohl paušální dávky. Jinak byla situace neutěšená.¹⁵⁵ Stavitel Svoboda měl ve vězení poněkud volnější režim. Retribuční odsouzení pracovali zpravidla na obnově veřejných komunikací nebo v zemědělství. Huberta Svobodu ovšem čekala práce písaře v soudní kanceláři.¹⁵⁶ Psychickou vzpruhou pro něho byly návštěvy lékařské ordinace. Tamní lékařka se k vězňům chovala přátelsky a pomáhala jim po duševní stránce. Stavitel se jí vyznal v jednom osobním dopise, že mu dávala v tísnivých podmínkách vězení okusit pocity lidství.¹⁵⁷ Během uvěznění vyvrcholila rovněž Svobodova manželská krize, načež se stavitel se svou ženou Annou 5. května 1947 rozvedl.¹⁵⁸

¹⁵¹ JUSTIN, P.: c. d., s. 311–315.

¹⁵² JARKOVSKÁ, L.: *Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královohradecku*. Praha 2008, s. 189–190.

¹⁵³ Tamtéž, s. 190.

¹⁵⁴ ABS, f. H 563, inv. č. 2, s. 14–15.

¹⁵⁵ STANĚK, T.: *Retribuční vězňi v českých zemích, 1945–1955*. Opava 2002, s. 36, 42.

¹⁵⁶ ABS, f. H 563, inv. č. 1, s. 14.

¹⁵⁷ ARS, f. roku 1948, s. 12.

¹⁵⁸ MZA, f. H 705, k. 1, inv. č. 1, s. 22.

Hubert Svoboda velmi dbal o svou čest i pověst, proto jedním z prvních činů, které vykonal po propuštění z vězení, bylo navštívení *Ústředního národního výboru zemského hlavního města Brna*, kde mu bylo vydáno osvědčení o státní a národní spolehlivosti.¹⁵⁹ V této době vedl i spor se Zemským finančním ředitelstvím, poněvadž nepředal úřadům konfiskované obrazy. Argumentoval, že Muchova a Liebscherova díla patří jeho malému synovi, kterému je měl odkázat již za války.¹⁶⁰

Po odpykání trestu započal stavitel svůj nový pracovní život ve firmě Ing. Stuchlíka v Košicích. Následovalo znárodnění, po němž byl začleněn do firmy VAP Košice. Stavitel Svoboda se dostal i ke stavbě cukrovaru v Trebišově.¹⁶¹ Na této stavbě neustále žádal o posílení odborného personálu, kterého se mu nedostávalo.¹⁶² Ke konci svého profesního života pracoval na stavbách n. p. Stavoindustria v Dubnici nad Váhom a v Moravském Krumlově.¹⁶³

Další těžkosti, jimž musel Hubert Svoboda čelit, přišly v roce 1958. Jeho syna, jenž pracoval jako zdravotní zřízenec, propustili z nemocnice u sv. Anny v Brně a následně i z vojenské nemocnice. Nakonec byl Hubert Svoboda ml. s rodinou nucen odstěhovat se z Brna do Mikulova, kde jej mohl stavitel alespoň občas navštěvovat.¹⁶⁴

Zdraví se Hubertu Svobodovi rapidně zhoršovalo, v roce 1959, kdy již opět žil v Brně, jej po bližší nespecifikované operaci čekala rekonvalescence. Byl mu přiznán invalidní důchod, avšak socialistické zřízení mu nedovolilo najít si k jeho zdravotnímu stavu adekvátní práci na částečný úvazek, díky čemuž pociťoval stavy úzkosti, a proto se obracel na své bývalé podřízené, aby mu pomohli v těžké životní situaci. V situaci bez peněz jej zachvacovala panika, vždyť sám zaměstnával na statku „*tolik zbytečných lidí*“, aby nemuseli za druhé světové války do továren. Před svou rodinou však nedával Hubert Svoboda své slabosti znát.¹⁶⁵ Otevřel se pouze před svým synem; nikdy jej nepřestalo mrzet, že s ním netrávil více času. Za války jezdil stavitel Svoboda na statek pouze o víkendech, poněvadž přes týden se musel starat o své stavební projekty. Další důvod byl zřejmě i ten, že špatně vycházel se svou manželkou. Jeho choť během válečných let odjížděla v pátek do Brna a vracela se až v úterý ráno, kdy stavitel Svoboda pro změnu ocestoval z Křetína. Po válce navíc přišel o nejdůležitější část dospívání svého syna.¹⁶⁶ Zapříčinil to shluk několika okolností: rozvod, vězení a 6,5 let pracovního odloučení na východním Slovensku.

Sledování Huberta Svobody SNB během minulého režimu vyústilo v jeho uvedení do systému tzv. „*bývalých lidí*“ z počátku 60. let.¹⁶⁷ V této době již nepředstavoval pro režim žádné aktivní nebezpečí. Byl v invalidním důchodu, v němž třel bídu s nouzí a řešil existenční problémy. Na těchto seznamech se měl ocitnout kvůli své dřívější spolupráci s SD,¹⁶⁸ avšak povaha

¹⁵⁹ ARS, f. roku 1948, s. 1.

¹⁶⁰ MZA, f. H 705, k. 1, inv. č. 1, s. 15, 17, 18.

¹⁶¹ ARS, f. roku 1948, s. 6.

¹⁶² Tamtéž, s. 9.

¹⁶³ ABS, f. H 563, inv. č. 1, s. 3.

¹⁶⁴ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 72–74; OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s rodinou Svobodovou vedl Jan Zerbst, 22. 11. 2014.

¹⁶⁵ ARS, f. po roce 1948, s. 8.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 12.

¹⁶⁷ Není to žádný výjimečný jev, jelikož komunistický režim si vedl v různých podobách seznamy osob, které dané vládnoucí garnituře byli nepohodlní (mnohdy takto byli oceňováni i bývalí zastánci této ideologie), až do roku 1989. GRUNTORÁD, J.: *Akce Norbert*. In: Sborník Securitas Imperii 2, 1994, s. 5–45.

¹⁶⁸ ABS, f. H 563, inv. č. 1, s. 3.

těchto spisů měla ještě jeden charakter. Na těchto seznamech se objevovali i ti lidé, kteří nesouhlasili s komunistickým režimem a po 25. únoru 1948 byli zbaveni svého dřívějšího postavení. Hubert Svoboda jako stavitel byl představitelem „*velkoburžoazie*“, a proto znamenal pro tehdejší vládnoucí garnituru potenciální nebezpečí. Hubert Svoboda byl pak sledován pomocí okresních evidencí obyvatel, kde byly uloženy všechny osobní údaje o jeho osobě.¹⁶⁹ StB si také zvala jeho známé, aby podali informace o Hubertu Svobodovi. Alois Horký takto vypovídal 21. června 1955. V tomto výslechu popisoval svého známého jako dobrodince, který pomáhal českému lidu, ačkoliv se zapletl s Němci.¹⁷⁰

Úřady nechaly stavitele Svobodu bydlet v ulici U Botanické zahrady 12 v Brně až do jeho smrti, avšak v roce 1961 mu byl 4 pokojový byt rozdělen na dvě jednotky.¹⁷¹ Pokud se nevěnoval vnučatům, tak navštěvoval svého přítele doktora Jandu z Židenic, s kterým hráli o víkendech Dardu a kouřili u toho doutník. Ženy a děti je nesměly při této činnosti vyrušovat.¹⁷²

Někdy na pomezí let 1966 až 1967 zjistil Hubert Svoboda, že budova na Havlíčkově ulici číslo 7 v Mikulově byla na prodej. Jednalo se o dům Marie Radkové, jež úřady po válce zčásti zkonfiskovaly (její manžel byl Němec, který zemřel přirozenou smrtí roku 1941; syn bojoval v jednotkách wehrmachtu, v jejichž uniformě padl během druhé světové války). Protože v Mikulově žil stavitelův jediný syn, rozhodl se stavitel zařídít navrácení konfiskované části paní Radkové, což se mu podařilo a ona posléze Hubertu Svobodovi ml. a jeho choť odkázala celý dům. V závěti však byly zabudovány následující podmínky: paní Radkové zůstane jedna místnost, v níž dožije; Hubert Svoboda ml. s manželkou se o ní budou starat až do její smrti; po skonu jí zařídí křesťanský pohřeb. Stavitel Hubert Svoboda tak fungoval v celé záležitosti jako iniciátor a zařizovatel.¹⁷³

Stavitel chtěl také roku 1968 očistit své jméno, jelikož stále cítil křivdu z nespravedlivého odsouzení.¹⁷⁴ Dokázat totiž obviněným osobám spolupráci s SD nebylo tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. Úřadovny SD si nevedly evidenci o konfidentech, protože k tomu nebyl sepsán žádný úřední předpis, který by donutil vedoucí služeben k tomu, aby evidenci vypracovali. Vedoucí služeben SD navíc nebyli povinni ohlašovat svoje konfidenty vedoucímu úseku SD (*Leitabschnitt*) v Praze. Dělo se tak jen tehdy, byli-li získáni spolupracovníci významného společenského postavení, tím byl například Otto Štancl. Služebny SD nesměly též vystavovat svým důvěrníkům a konfidentům legitimace, písemná zmocnění a potvrzení o oprávnění vstupu do služeben SD (přístup jim byl umožněn pouze do blokových služeben).¹⁷⁵ Hlavní důkaz o stavitelově kolaboraci, tak podávali členové SD a gestapa.

Na očištění jména Huberta Svobody již bohužel nezbyl čas a po vstupu vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 ani příležitost. Následující rok jej postihl žlučnickový záchvat na rodinné dovolené. Trvalo několik dní, než ho převezli do brněnské nemocnice na Žlutém kopci. Tady se stavitele ujal profesor Kulísek, jež byl jeho osobním přítelem. Jeho životní pouť ukončila embolie v neděli 24. srpna 1969 o půl páté odpoledne.¹⁷⁶

¹⁶⁹ Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Tollnerova vyšetřovací komise, podsvazek 4 a 5, s. 195, 199.

¹⁷⁰ ABS, f. H 563, inv. č. 1, s. 36.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 38.

¹⁷² OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s rodinou Svobodovou vedl Jan Zerbst, 26. 4. 2014, 1. část.

¹⁷³ ARS, neinventarizováno, Závět.

¹⁷⁴ OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s rodinou Svobodovou vedl Jan Zerbst, 26. 4. 2014, 1. část.

¹⁷⁵ ABS, f. 305, inv. č. 686/4, s. 16.

¹⁷⁶ OAA, f. Orálně-historické sbírky, rozhovor s rodinou Svobodovou vedl Jan Zerbst, 26. 4. 2014, 1. část.

Závěr

Obvinění z kolaborace Huberta Svobody v současné době definujeme jinou optikou než v roce 1946, kdy byl odsouzen. Dnes můžeme říci, že kolaborace je především politický jev v období nacistické okupace. Projevoval se cílevědomou spoluprací s Němci a sledoval upevnění německého systému v českých zemích. Jednalo se zde o víc než zachování *existenčního minima*, protože kolaboranti spojili osudově *češství* s vítězstvím Německa ve válce.¹⁷⁷ Po vypuknutí války měl stavitel Svoboda dvě možnosti, jak se zachová. Buď se vzdá výnosného podnikání, jež ho bavilo, čímž by existenčně ohrozil vlastní rodinu, nebo setrvá ve své pracovní činnosti. Vybral si druhou možnost. Zajistil si živobytí a při této příležitosti mohl nabídnout pomocnou ruku lidem v těžkých životních chvílích. V textu jsem zmiňoval, že od listopadu 1939 se veřejné mínění radikalizovalo. Po konci války byl prostor pro odplatu. V očích lidí, kteří stavitele Svobodu neznali, musel být kolaborantem stavicím zbrojovky a hostícím německé úředníky.¹⁷⁸ Nemohli či nechtěli vidět, že pomáhal českému obyvatelstvu a dětem.

Trest Huberta Svobody pokračoval i po propuštění z vězení. Po celou dobu komunistického režimu jej StB sledovala a byl mu ztrpčován život. Syn nesměl studovat a následně byl nucen se s rodinou vystěhovat z Brna. Stavitel Svoboda nebyl schopný vyžít s důchodem a nemohl si najít zaměstnání. Psal proto svým přátelům a bývalým zaměstnancům o své těžké životní situaci, protože cítil křivdu za nespravedlivé odsouzení.

Samotný osud Huberta Svobody byl tragickým příběhem člověka, jenž se stal obětí dvou nedemokratických a ideologických zřízení, v nichž za svého života žil. Nesuďme však, jestli kolaboroval, či ne. Život není černobílý a historik by neměl dějiny takto popisovat. Hubert Svoboda byl prostý člověk, který se nedokázal vzdát podnikatelské činnosti (úspěšný člověk tohle zkrátka neudělá), díky níž se zapletl s nacistickými bezpečnostními složkami, na druhou stranu jeho křesťanské mravní zásady pomohly mnoha českým obyvatelům v době těžkého protektorátního útlaku. Poučme se tedy ze života, jenž Hubert Svoboda prožil, abychom si uvědomili, že každý z nás činí kroky na pozadí doby, která nás tlačí k různým rozhodnutím. Ty však ještě stojí na naší osobní prožití historii, která utváří naše osobní maxima a hodnoty.

Mgr. Jan Zerbst
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
U Kříže 8
158 00 Praha 5 - Jinonice
Česká republika
e-mail: zerbstjan44@gmail.com

¹⁷⁷ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha 1999, s. 388.

¹⁷⁸ ZERBST, J.: *Hubert Svoboda...*, s. 112–115.